

Augstākā izglītība – strupceļā?

Ja augstskolas nereformēs, tās iznīkšot

"Mēs dodamies uz augstākās izglītības iznīcību. Ja nekas netiks darīts, jau pēc dažiem gadiem te būs tikai dažas nišu augstskolas un tautas augstskolas," tik skarbi sestdien Latvijas Jauno zinātnieku apvienības (LJZA) rīkotajā panelīdiskusijā "Latvijas zinātne un augstākā izglītība 2016" izteicās Stratēģiskās analīzes komisijas (SAK) priekšsēdētājs Roberts Ķīlis.

Priekšā skarbas diskusijas

SAK neapmierina, kā noris augstākās izglītības it kā reforma – valdība gan ir pieņēmusi lēmumu, ka tāda būtu nepieciešama, taču reformas plāni tiek izstrādāti bezzobaini. Arī diskusijas vadītājs, LJZA valdes loceklis LU komunikācijas zinātnes doktorants Mārtiņš Kaprāns atzina: "Izskatās, ka tiks īstenots reformu plāns, kurā pēc būtības nekas nemainās".

Reformas kontekstā bieži tiek runāts par to, ka Latvijā augstskolu ir par daudz un daļai no tām būtu jāapvienojas. Rīgas Tehniskās universitātes rektors **Leonīds Ribickis** uzskata – jādod nauda attīstībai tām augstākās izglītības iestādēm, kuras nolems apvienoties.

Diskusija par augstākās izglītības nākotni ir sāpīga un kaislības radoša. Ne velti Lielbritānijā studiju maksas paaugstināšanas dēļ pat bijuši grautiņi, stāsta R. Ķīlis.

Taču sistēma jāmaina kaut vai tāpēc, ka arī nepietiekami kvalitatīvā augstākā izglītība vainīga Latvijas ekonomiskajās nelaimēs. Mūsu valsts nav pārorientējusies uz preču ar augstu pievienoto vērtību ražošanu, un pie tā vainojama arī nepietiekamā izglītība un inovatīvu zinātnieku trūkums.

"Esam nepatīkamā strupceļā, pat bezcerīgā," vērtēja R. Ķīlis. Jo augstskolu reformēšanai vajadzīgs arī finansējums, taču valsts finansiālā situācija nedod cerības, ka tas drīzumā varētu tikt būtiski uzlabots.

Studenti aizbrauc

Turklāt ekonomiskā krīze veicinājusi Latvijas studentu aizplūšanu uz ārzemēm. Ja augstskolas netiks strauji reformētas, drīz studēt ārzemēs dosies vai visi talantīgākie jaunieši. Pēc studijām liela daļa jauno talantu arī strādās ārpus mūsu valsts robežām.

Pagaidām gan R. Ķīlis cer, ka aizbraukušie atgriezīsies un ārvalstīs gūtās zināšanas izmantos, lai uzlabotu situāciju Latvijā.

Izglītības un zinātnes ministrijas Zinātnes, tehnoloģiju un inovāciju departamenta direktore Irina Arhipova runāja, kā jau ierēdnim pieklājas – krīze došot iespēju novērtēt, ka valsts politikas prioritātei jābūt izglītībai un zinātnei kā tautsaimniecības sastāvdaļai.

"Bet kāpēc tad šai jomai netiek palielināts finansējums?" vaicāja M. Kaprāns.

I. Arhipova atbildēja, ka Nacionālais reformu plāns solot finansējumu palielināt pat trīs reizes. "Tas nav deklaratīvi, bet ir pēc būtības," piemetināja ierēdne.

No viņas teiktā izrietēja – ministrijas turpmākā politika pirmkārt varētu būt atbalsts izcilākajiem zinātniekiem un pētniecības projektiem.

Lai tas notiktu, valsts vadītājiem un ierēdņiem vispirms gan būtu jāstrādā pie pašu radīto likumu un noteikumu maiņas. Latvijas Zinātnes padomes priekšsēdētājs Andrejs Siliņš stāstīja, ka, piemēram, Eiropas struktūrfondu naudu daļa tā, ka katra zinātniskā institūcija saņem vienādu naudas summu neatkarīgi no tās lieluma. Tad nu lielākajām institūcijām naudas pietrūkst, bet mazajām paliek pāri. Labi, ka zinātnieki spēj savā starpā vienoties un, piemēram, mežzinātnieki nopērk iekārtu, kas noder citiem.

Zinātnieks nav invalīds

Lai zinātne dotu jūtamāku pienesumu valsts ekonomikai, L. Ribickim bija ieteikums valdībai – tai jāuzliek zinātniekiem pienākums veidot zinātņietilpīgus uzņēmumus. R. Ķīlis piebilda – jāmaina likums, lai visi izgudrojumi piederētu pašiem zinātniekiem, patlaban tie bieži vien pieder viņu darbavietām un arī tas mēdz demotivēt pētniekus.

Vairāki jaunie zinātnieki sacīja, ka zinātniekiem vajadzētu būt pamatzināšanām ekonomikā, tad viņi veiksmīgāk spētu strādāt tirgum. L. Ribickis teica, ka RTU piedāvā maģistra studijas uzņēmējdarbības vadībā īpaši tiem, kuriem ir grāds inženierzinātnēs.

Savukārt doktorante ķīmijā **Agnese Stunda** pauda, ka uzņēmējiem būtu jābūt vismaz pamatzināšanām eksaktajās zinātnēs. Lai nebūtu tā, ka zinātnieks piedāvā ražot jaunu produktu, bet ražotājs saka – neko negribu dzirdēt, neko nesaprotu no ķīmijas.

Viens no labākajiem RTU jaunajiem zinātniekiem, inženierzinātņu doktors **Kaspars Kalniņš** uzskata: "Zinātne nav pabērns, kas jāatbalsta, un zinātnieks nav invalīds, kas kaut ko gaida no uzņēmēja. Ir jāsaprot, ka zinātnieks ir tas, kas iet uzņēmējam pa priekšu, kas velk viņu tālāk."

K. Kalniņš stāstīja, ka Portugāle augstākās izglītības problēmas risinājusi, "padzenot no valsts visus doktorantus". Viņi devās gūt pieredzi uz citām valstīm un atgriezās ar jaunu pieredzi. "Nevajag baidīties, ka jaunie zinātnieki neatgriezīsies. Daļa noteikti atgriezīsies," tā K. Kalniņš.

L. Ribickis piekrita – valdībai jānolemj, ka pirms disertācijas aizstāvēšanas vienu semestri jāstažējas ārzemēs, un valstij vajadzētu šo iespēju apmaksāt.

Tika pieminētas arī Eiropas stipendijas doktorantiem – 800 lati. Tā veicina jaunu cilvēku iestāšanos doktorantūrā, taču L. Ribickis teica, ka savā ziņā tā arī kaitē akadēmiska personāla paaudžu nomaiņai, jo, kad doktora grāds iegūts un var sākt strādāt augstskolā par docentu, "jānolaižas no 800 latu stipendijas uz 400 latu algu".

"800 latu stipendija ir labs risinājums, bet, ja tas neiekļaujas sistēmā, tad darbojas tukšgaitā," piebilda R. Ķīlis.

Vai atkal bauru valoda?

Turpinot sarunu par augstākās izglītības kvalitāti, inženierzinātņu doktors K. Kalniņš teica, ka maģistrantūras studijām būtu jābūt tikai angļiski – tas dotu plašākas iespējas aicināt vieslektorus. Turklāt, ja vietējiem profesoriem būtu labā līmenī jāzina angļu valoda, tas veicinātu arī viņu profesionālo izaugsmi, turklāt paātrinātos to profesoru nomaiņa, kuri profesionāli neaug. K. Kalniņš uzskata – starptautiskā zinātnes valoda ir angļu, tāpēc lielākajā daļā jomu doktora disertācija būtu aizstāvama angļu valodā. "Cik no jums plāno disertāciju rakstīt angļiski?" viņš vaicāja jaunajiem zinātniekiem, no kuriem liela daļa ir doktoranti. Pieteicās tikai viens angļiski rakstošais. "Tad saprotiet paši, cik starptautiski konkurētspējīga ir mūsu zinātne," vērtēja K. Kalniņš.

Ekonomikas zinātņu doktors **Alberts Auziņš** iebilda: "Viens no Latvijas Universitātes dibināšanas mērķiem bija tieši padarīt latviešu valodu par zinātnes valodu. Līdz 19. gadsimtam tā taču bija tikai bauru valoda. Ja latviešu valodu neizmantosim augstskolās, vai atkal nenonāksim turpat? Vai nebūs kā Īrijā, kur īru valoda tikpat kā vairs netiek lietota? Vai par valsts naudu jāfinansē latviešu valodas demontāža?"

L. Ribickis viņam daļēji piekrita – jā, zinātniskās publikācijas varot rakstīt arī latviski, publicēšanai ārzemēs tās var iztulkot, bet ārvalstu lektorus gan ar studijām tikai latviski nevar piesaistīt.

Tikmēr L. Ribicki uztrauc vēl kādas valodas problēmas – esot jāgroza likums, lai tas ļautu maksas studiju programmas krievu valodā veidot arī valsts augstskolām. Privātās augstskolās var studēt krieviski, līdz ar to tām ir peļņas avots, kas valsts augstākās izglītības iestādēm liegts. "Bet nav runas par budžeta vietu piešķiršanu studijām krieviski! Pasarg Dievs!" izsaucās L. Ribickis.

Ilze Kuzmina